

Războiul pentru
apărarea
independenței
și integrității
teritoriale a
Republicii
Moldova (1992)

Istorie și context

Sergiu Musteață

Facultatea de Filologie
și Istorie, Universitatea
Pedagogică de Stat
„Ion Creangă”, Chișinău,
Republica Moldova

Războiul de pe Nistru, cunoscut și sub numele de Războiul din Transnistria sau Războiul pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova, a avut loc în perioada 1 martie-21 iulie 1992, dar tensiuni între regiunea secesionistă de pe malul stâng al Nistrului (în linii mari, ceea ce a devenit cunoscut sub numele de Transnistria) și Republica Moldova (cunoscută în perioada sovietică drept „Moldavia”; oficial „Moldova” din 1990) au existat cu mult înainte de conflictul militar și există și astăzi.

Între octombrie 1924 și august 1940, teritoriul modern al Transnistriei, împreună cu o mare parte din regiunea actuală Podilsk a Ucrainei, a făcut parte din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, care era o regiune autonomă în componența RSS Ucrainene. În iunie 1940, Uniunea Sovietică a anexat Basarabia și Bucovina de Nord de la România.

În august 1940, Republica Sovietică Socialistă Moldovenească a fost declarată republică unională. Aceasta a cuprins cea mai mare parte a Basarabiei, împreună cu Transnistria modernă și capitala ei, orașul Tiraspol. Astfel, Transnistria „s-a mutat” efectiv din Ucraina în Moldova. Deși la acea vreme aceasta reprezenta o trecere dintr-o parte a URSS în alta, schimbarea a căpătat o nouă semnificație când, în septembrie 1990, pe fundalul prăbușirii continue a URSS, Transnistria, nedorind să facă parte din Republica Moldova ca stat independent, s-a autoproclamat drept stat și astfel a devenit una dintre republicile separatiste nerecunoscute ale fostei URSS.

Încă din primele luni după cucerirea Basarabiei din 1940, noile autorități au început sovietizarea administrației moldovenești. Printre primele acțiuni au fost arestarea unor persoane care ocupaseră funcții în administrația română, de exemplu, deputați ai parlamentului local care au votat pentru unirea Basarabiei cu România în 1918 și membri ai partidelor politice românești. Cei mai mulți dintre cei arestați au fost trimiși în lagăre și închisori sovietice, iar în iunie 1941 a avut loc primul val de deportări organizate; în jur de 20 000 de basarabeni au fost trimiși în diferite regiuni ale Siberiei și RSS Kazahstan.

După o scurtă perioadă de ocupație germană în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, administrația sovietică a demarat procesul de colectivizare și a impus modele de economie planificată după 1945, continuând și represiunile, și deportările. După moartea lui Stalin și destalinizarea din perioada lui Hrușciiov, multor oameni li s-a permis să se întoarcă acasă, dar aceștia s-au pomenit încă limitați în drepturile lor și considerați „dușmani ai poporului”. Tinerii basarabeni au continuat să fie trimiși în toată Uniunea Sovietică să lucreze la obiectivele industriale sau să se alăture armatei și să lupte, de exemplu, în războiul din Afganistan din anii 1980.

Liberalizarea societății moldovenești a avut loc în perioada lui Gorbaciov: *perestroika* și *glasnosti* au creat condiții propice pentru mișcările naționale, care fuseseră înăbușite sub conducătorii sovietici anteriori, iar valorile culturale și istorice românești au fost din nou susținute în regiune. Unii locuitori, însă, în special cei de pe malul stâng al Nistrului, au perceput o posibilă reunire cu România drept un pericol. Tensiunea a crescut în special la sfârșitul anilor 1980, când alfabetul latin a fost adoptat oficial în RSS Moldovenească, iar limba moldovenească a fost declarată limbă oficială. În septembrie 1990, Transnistria s-a proclamat republică sovietică, la fel ca și regiunea Găgăuzia. Gorbaciov a încercat să mențină unitatea RSS Moldovenești în cadrul URSS, dar obiectivul său a fost complicat de faptul că URSS însăși era acum pe punctul de a sucomba.

Încercând să mențină integritatea teritorială a URSS, Gorbaciov a conceput „Noul Tratat Unional”, care trebuia să fie semnat de toate republicile. Cu toate acestea, conducerea RSS Moldovenești de la acea vreme, împreună cu alte republici baltice și caucaziene, nu a luat parte la elaborarea tratatului, boicotând referendumul ulterior, organizat în martie 1991, menit să exprime sprijinul popular pentru proiect. Lituania își declarase deja independența față de URSS cu un an mai devreme, în martie 1990, iar acest lucru a încurajat și mai mult mișcarea de emancipare națională din alte republici. Alegerile democratice au avut loc în Moldova la începutul anului 1990 și, în iunie, noul parlament moldovenesc a declarat suveranitatea statului. Deputați din stânga Nistrului s-au abătut de la prevederile acestui act, considerându-l proromân, respectiv antisovietic.

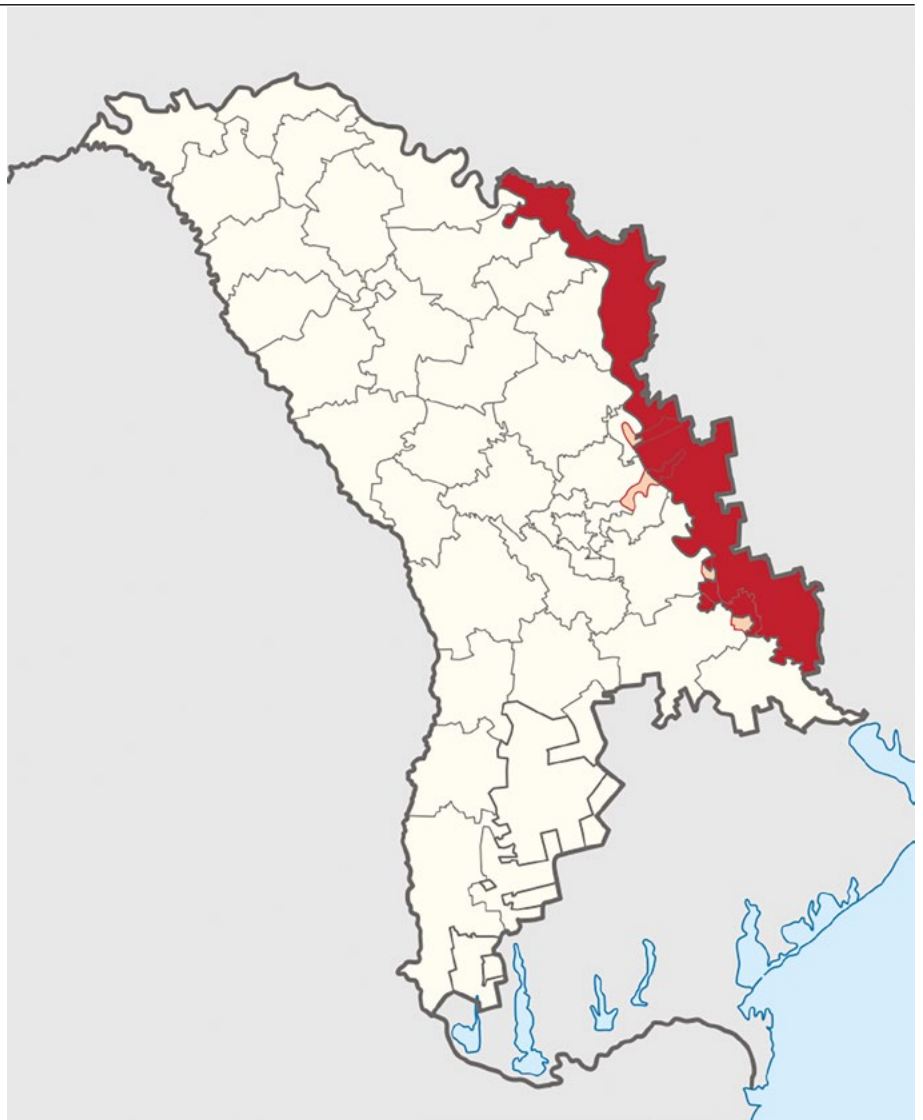
Între timp, la Moscova, în august 1991, a fost făcută o încercare dramatică de a menține cu forța puterea centrală a URSS: aceasta a constituit o lovitură de stat eșuată, care nu a fost susținută nici de către majoritatea liderilor republicilor sovietice, nici de către cei din capitala Moldovei, Chișinău. Eșecul loviturii de stat a deschis calea pentru Declarația de Independență a Moldovei, care a fost adoptată la 27 august 1991.

Consolidarea noului stat independent a fost dificilă din cauza celor două regiuni separatiste care erau încă susținute de Moscova. Cazul Găgăuziei a fost soluționat pașnic odată cu crearea unei regiuni autonome în Moldova, dar la Tiraspol discursurile continue ale etnicilor care prezentau Moldova ca stat agresor și pericolul românizării regiunii au făcut ca problema transnistreană să escaladeze într-un conflict militar la începutul anilor 1990. Potrivit istoricilor transnistreni, Chișinăul a început războiul atacând orașele Dubăsari și Bender, unde mai înainte au avut loc confruntări minore între poliția moldovenească și miliția transnistreană (Iakovlev, 1993; Valovoy, 1993; Rudenko, 1995; Babilunga și Bomeshko, 1998, 2005). Potrivit altor surse, conflictul a fost provocat de grupurile separatiste locale susținute de cazacii din armata rusă. Indiscutabil este faptul că forțele separatiste au fost sprijinite militar de armata a 14-a rusă, care staționa acolo încă din perioada sovietică (Cerba, 2016; Gribincea, 2020). Războiul a provocat victime pe ambele

maluri ale Nistrului, a distrus sate și cartiere urbane și a strămutat mii de oameni. Ostilitățile s-au încheiat cu semnarea, la 21 iulie 1992, la Moscova, a unui acord de încetare a focului între Președintele Republicii Moldova Mircea Snegur și Președintele Federației Ruse Boris Elțîn.

Deși au trecut mai bine de 30 de ani de la semnarea acestui acord, războiul și sfârșitul lui rămân subiecte deschise în societate; războiul dăinuie în mass-media, școli și memoria colectivă (Serebrian, 2024). De la sfârșitul conflictului militar, administrația de la Tiraspol și-a construit propriul sistem guvernamental, militar, bancar, educațional etc. Negocierile pentru soluționarea pașnică și reunificarea teritorială cu Republica Moldova au eșuat, iar administrația de la Tiraspol încă nu trește dorința de independență. Rusia a declarat în 1995 că își va retrage armata și muniția din Transnistria, dar acest proces este „amânat” la nesfârșit; apelurile Moldovei către Rusia la diferite reuniuni ale Națiunilor Unite, ale Consiliului Europei, ale OSCE și ale UE nu au schimbat situația, deși Transnistria nu a fost recunoscută pe arena internațională.

Harta Moldovei și a Transnistriei (cu roșu). Zonele cu portocaliu se află în componența teritorială a Transnistriei, dar sub jurisdicția guvernamentală a Republicii Moldova.
Autor: TBUS, Wikimedia Commons, CC BY-SA 3.0, [https://en.wikipedia.org/wiki/Transnistria#/media/File:Transnistria_in_Moldova_\(de-facto\)_\(semi-secession\).svg](https://en.wikipedia.org/wiki/Transnistria#/media/File:Transnistria_in_Moldova_(de-facto)_(semi-secession).svg), accesat la 29 ianuarie 2024.

Astfel, starea conflictului dintre Chișinău și Tiraspol rămâne actuală, iar războiul Rusiei împotriva Ucrainei a complicat și mai mult situația, intensificând îngrijorările cu privire la ambițiile expansioniste ale Moscovei în regiune.

Societatea moldovenească rămâne divizată, atât teritorial, cât și conceptual. Războaiele sunt printre cele mai sensibile și controversate subiecte din societate. Discursul contradictoriu, discursul de ură și acuzațiile reciproce se numără printre elementele care definesc starea de spirit în Republica Moldova raportată la tema războiului din 1992. Din acest motiv, subiectul nici nu este tratat suficient în școli. Anatol Croitoru, veteran al războiului, spune: „Copiii sunt învățați despre toate războaiele, dar nu despre războiul pentru independența noastră” (Se-rebrian, 2024). În Transnistria, pe de altă parte, războiul este una dintre principalele conținuturi istorice prezentate în manualele școlare (Mus-teață, 2021).

În proiectul de lecție prezentat aici, analiza critică a surselor și abordarea globală echilibrată își propune să promoveze o mai bună înțelegere a evenimentelor din 1992, precum și toleranța și înțelegerea pe ambele maluri ale Nistrului. Dar pentru a atinge acest obiectiv, autoritățile de la Chișinău și Tiraspol trebuie să convină asupra unui curriculum comun și să excludă interpretările și viziunile din manualele istorice rusești din școlile transnistrene, care sunt principalele impedimente în promovarea unui învățământ independent și de calitate. În același mod, nu trebuie predate teme care promovează discursul de ură și neîncrederea. Menținerea situației actuale va împiedica și mai mult posibilitatea reunificării și dezvoltarea unei societăți cu adevărat democratice.

Predarea critică a subiectelor sensibile și controversate va avea un impact direct asupra educației tinerei generații, care va putea depăși discursul instigator la ură promovat în prezent de regimul separatist de la Tiraspol. Educația de calitate înseamnă promovarea valorilor democratice și a statului de drept în școlile de pe ambele maluri ale Nistrului, iar educația istorică trebuie să joace un rol important în construirea păcii durabile, în reunificarea statului și integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

Bibliografie

Babilunga, N.V. & Bomeshko, B.G. (1998). *Приднестровский конфликт: исторические, демографические, политические аспекты* [Conflictul transnistrean: aspecte istorice, demografice și politice]. Tiraspol: RIO PGU.

Babilunga, N.V. & Bomeshko, B.G. (2005). *История родного края. Учебник для общеобразовательных учебных заведений, 8-9 классы* [Istoria ținutului natal. Manual pentru instituțiile de învățământ general, clasele a VIII-a – a IX-a]. Tiraspol: РИО ГИПК.

Cerba, V. (2016). „Analiza juridică și consecințele semnării Acordului moldo-rus de încetare a focului din 1992 la Nistru: problemele existente în procesul de reglementare a diferendului transnistrean”, *Legea și viața*, 4(11).

Gribincea, M. (2020). *Трупе русе де ocupație în Republica Moldova (culegere de documente și materiale), vol. I*, Chișinău: Editura Cartier.

Musteață, S. (2021). „Evenimentele din 1992 în manualul de istorie din școlile transnistrene”, *Plural. History. Culture. Society*, 9(2), p. 215-236, online: https://plural.upsc.md/wp-content/uploads/2021/11/15_Sergiu-Musteata.pdf, accesat la 4 februarie 2024.

Rudenko, N.P. (1995). *Дубоссары – город защитников ПМР* [Dubăsari – orașul apărătorilor Transnistriei]. Dubăsari.

Serebrian, O. (2024). „Războiul invizibil: percepția bilaterală prezentă și istorică asupra conflictului militar din 1992 din estul Moldovei”. *Confronting Memories* [în curs de apariție].

Valovoy, G.P. (1993). *Кровавое лето в Бендерах: Хроника приднестровской трагедии* [Vara sângeroasă din Bender: cronică tragediei transnistrene]. Bender: Poligrafist.

Yakovlev, V.N. (1993). *Тернистый путь к справедливости* [Drumul spinos spre justiție]. Tiraspol: IPP Tipar.